

Artículo de revista:

Morey Tous, Antònia; Seguí Beltrán, Andreu; Pujadas-Mora, Joana Maria & Jover-Avellà, Gabriel (2025). "Presupuestos familiares en la periferia industrial. Los núcleos urbanos de la Mallorca rural y las ciudades menorquinas, ca. 1920-30." *Áreas. Revista Internacional de Ciencias Sociales*, 47, 45–68. <https://doi.org/10.6018/areas.629051>

Les migracions residencials al territori metropolità de Barcelona

*Las migraciones residenciales
en el territorio metropolitano de Barcelona*
Residential migrations in the Barcelona
metropolitan territory

REFERÈNCIES

BORSZDORF, A.; HIDALGO, R. (2009). «The fragmented city». *The Urban Reinventors Online Journal*, 3 (9), 1-18.

DIONI, J. (2021). *La España de las piscinas*. Barcelona: Arpa.

FLEMING, P. (2017). «The human capital hoax: Work, debt and insecurity in the era of uberization ». *Organization Studies*, 38 (5), 691-709.

FLORIDA, R. (2017). *The new urban crisis: How our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class—and what we can do about it*. Nova York: Basic Books.

FLORIDA, R.; RODRÍGUEZ-POSE, A.; STORPER, M. (2021). «Critical commentary: Cities in a post-COVID world». *Urban Studies*, 60 (8), 1509-1531.

GARCÍA-COLL, A.; LÓPEZ-VILLANUEVA, C. (2018). «The impact of economic crisis in areas of sprawl in Spanish cities». *Urban Science*, 2 (4), 113.

GIL-ALONSO, F.; LÓPEZ-VILLANUEVA, C.; BAYONA-I-CARRASCO, J.; PUJADAS RÚBIES, I. (2021). «Towards an even more spatially diversified city? New metropolitan population trends in the post-economic crisis period». *Urban Science*, 5 (2), 41.

GONZÁLEZ-LEONARDO, M. (2021). «Declive demográfico y envejecimiento en las capitales de provincia». *Cuadernos Geográficos*, 60 (3), 168-191.

LÓPEZ-GAY, A.; ANDÚJAR, A. (2020). «Gentrificación y cambios sociodemográficos en los barrios de Barcelona y Madrid: una mirada a través de los flujos migratorios y residenciales ». A: Sempere, J.-D.; Cortés, C.; Cutillas, E.; Valero, J. R. (ed.). *Población y territorio. España tras la crisis de 2008*. Granada: Comares, 313-334.

LÓPEZ-VILLANUEVA, C.; PUJADAS RÚBIES, I.; RUBIALES PÉREZ, M. (2019). «Hogares unipersonales y curso de vida: diversificación por edades y concentración espacial en las regiones urbanas de Madrid y Barcelona». *Estudios Geográficos*, 80 (287).

OROZCO-MARTÍNEZ, C.; BAYONA-I-CARRASCO, J.; GIL-ALONSO, F. (2023). «El papel del subarriendo en las trayectorias residenciales de la población inmigrante: el caso del Área Metropolitana de Barcelona». EURE, *Revista Latinoamericana de Estudios Urbanos Regionales*, 49 (147).

PORCEL, S.; ANTÓN-ALONSO, F. (2021). «Barcelona y el modelo paradójico de segregación residencial ». Encrucijadas, *Revista Crítica de Ciencias Sociales*, 21 (1), 8.

RÉRAT, P. (2020). «Residential mobility». A: JENSEN, O. B.; LASSEN, C.; KAUFMANN, V.; FREUDENDAL- PEDERSEN, M.; LANGE, I. S. G. (ed.). *Handbook of Urban Mobilities*. Nova York: Routledge, 224-233.

RICHARDSON, H. W.; NAM, C. W. (2014). *Shrinking cities*. Nova York: Routledge.

QUI I A ON? MOBILITAT RESIDENCIAL I MIGRACIÓ INTERNA A LA REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA DURANT LA PANDÈMIA DE LA COVID-19¹

Antonio López-Gay
Departament de Geografia (Universitat Autònoma de Barcelona)
Centre d'Estudis Demogràfics

María Jesús Calvo
Oficina Municipal de Dades (Ajuntament de Barcelona)

Gairebé tres anys després de l'esclat de la pandèmia de la covid-19, comencem a tenir respostes a un dels principals interrogants que es plantejaven en l'àmbit de la mobilitat humana i la seva relació amb el territori. Els determinants de la mobilitat residencial i la migració interna podrien haver canviat de manera significativa durant els primers mesos de la pandèmia, principalment a conseqüència de les restriccions a la mobilitat, el desig de millorar les condicions de l'habitatge i l'entorn, l'expansió del teletreball i el fort impacte de la pandèmia a les zones urbanes. Així, podrien haver sorgit necessitats i preferències residencials específiques que diferirien dels desencadenants de la mobilitat residencial previs a la pandèmia (Duque *et al.*, 2020). Les primeres hipòtesis, especialment encoratjades als mitjans de comunicació de tot el món, plantejaven una possible fugida de població des de les zones urbanes més compactes cap a sectors menys densos, ubicats a la perifèria metropolitana o fins i tot més enllà dels límits urbans, cap a àrees rurals.

En els darrers mesos s'han publicat alguns estudis de casos d'àmbit estatal, per exemple, al Japó, Espanya, Alemanya i Suècia (Fielding i Ishikawa, 2021; González *et al.*, 2022; Stawarz *et al.*, 2022; Vogiazides i Kawalerowicz, 2022). En general, la covid-19 no sembla haver alterat el model previ de la migració interna, però sí que hauria accelerat algunes tendències que ja havien començat a emergir abans de la pandèmia i que tornen a posar en relleu

¹ Agraïments: Oficina Municipal de Dades de l'Ajuntament de Barcelona, per haver proporcionat les dades del padró municipal; projecte Cities in Movement de la Fundació La Caixa (LCF/PR/SR21/52560007), i programa Talent de la Universitat Autònoma de Barcelona

l'atractiu dels espais suburbans després d'una dècada marcada per la revaloració dels espais centrals (López-Gay *et al.*, 2020).

En aquest article utilitzem dades de l'Estadística de variacions residencials de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i del padró municipal d'habitants de l'Ajuntament de Barcelona per analitzar l'impacte de la pandèmia en el comportament residencial i migratori de la població de la regió metropolitana de Barcelona, així com per conèixer el perfil socioeconòmic de les persones que han liderat els canvis respecte al context prepandèmic.

L'EFFECTE DE LA PANDÈMIA EN LA MOBILITAT RESIDENCIAL I LA MIGRACIÓ INTERNA ALS MUNICIPIIS DE LA REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA

Presentem, en aquest apartat, una síntesi de les pautes de la mobilitat residencial i la migració interna als municipis de les set comarques de la regió metropolitana de Barcelona (RMB) durant els dos primers anys de pandèmia, el 2020 i el 2021. En primer lloc, les dades revelen que, després d'un primer any de pandèmia amb un total de variacions residencials intermunicipals amb origen o destinació a l'RMB en retrocés (una reducció del 6,8% el 2020 respecte a la mitjana dels anys 2018 i 2019), durant el 2021 es van recuperar, i fins i tot superar, els nivells prepandèmics, amb un augment dels desplaçaments del 7,6% respecte al període 2018-2019. Malgrat tot, tant la caiguda del 2020 com l'augment del 2021 no es van manifestar de manera homogènia en els diferents tipus de moviments. A la figura 1 resumim el comportament de les variacions residencials incloent-hi la grandària del municipi, la seva localització en la metròpolis (els 36 municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona –AMB– o la resta de municipis de l'RMB), així com el tipus de municipi de procedència o destinació.

L'any 2020 es va caracteritzar per una caiguda brusca dels fluxos d'entrada als nuclis metropolitans. Els municipis més poblats de l'AMB van ser els que van experimentar un descens més notable. Els desplaçaments que més van créixer en termes relatius, més d'un 20%, van ser els procedents d'àmbits situats fora de l'RMB. Els moviments immigratoris també van registrar un fort descens als municipis metropolitans més poblats situats fora de l'AMB, mentre que la disminució de les arribades va ser menys intensa a mesura que disminuïa la grandària poblacional dels municipis. Als municipis metropolitans més petits situats fora de l'AMB, els fluxos immigratoris fins i tot van augmentar respecte al període prepandèmic (per exemple, els fluxos procedents de l'interior de l'AMB amb destinació als municipis més petits de la resta de l'RMB van augmentar un 24,6%). Per la seva part, els fluxos de sortida des dels municipis metropolitans més poblats van augmentar tant cap als municipis metropolitans més petits com cap a la resta de Catalunya. Per exemple, els desplaçaments des dels municipis de l'AMB amb més de 100.000 habitants cap a la resta de Catalunya van augmentar gairebé un 40%. A conseqüència d'ambdues dinàmiques, les pèrdues poblacionals (saldo migratori) a les àrees metropolitanes centrals van augmentar el 2020 de manera molt considerable respecte al context prepandèmic. Per contra, els municipis metropolitans més petits van tenir un saldo migratori positiu, principalment gràcies a l'augment de les arribades des dels municipis metropolitans més poblats.

Els patrons territorials dibuixats pels canvis residencials al llarg del 2021 recuperen una certa similitud amb els registrats abans de la pandèmia, tot i que encara s'identifiquen algunes pautes singulars. En primer lloc, es recupera l'atractiu prepandèmic dels centres metropolitans. Així, els fluxos d'immigració cap als municipis metropolitans més poblats assoleixen i, fins i tot, augmenten els nivells anteriors a la pandèmia. En segon lloc, s'incrementen les

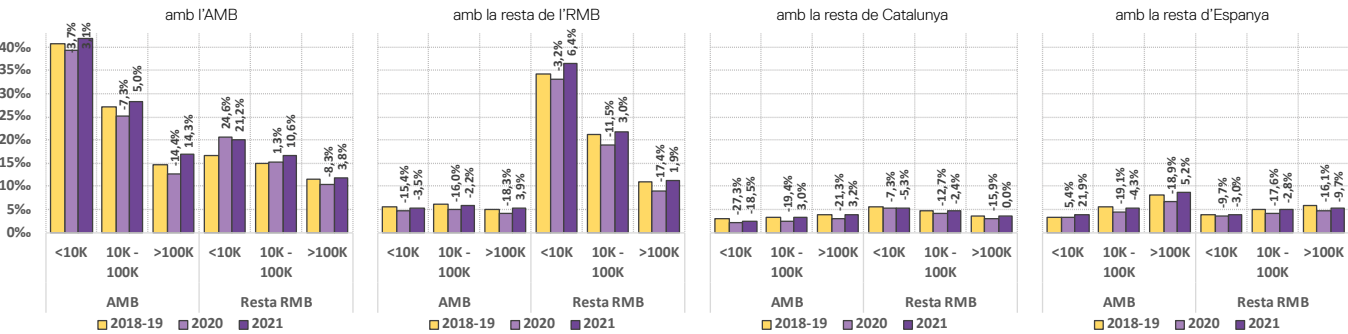
arribades als municipis més petits de l'AMB i als situats a la resta de l'RMB. En la majoria dels casos, es tracta de desplaçaments des dels espais metropolitans centrals. Finalment, les taxes d'emigració amb destinació a municipis de la resta de Catalunya i Espanya disminueixen en comparació amb el primer any de la pandèmia, encara que els nivells continuen assolint valors notablement superiors als anteriors al 2020.

Figura 1. Taxes d'emigració, immigració i migració neta (%) dels municipis de l'RMB segons la localització, la grandària del municipi i el tipus de moviment, 2018-2019 (mitjana), 2020 i 2021

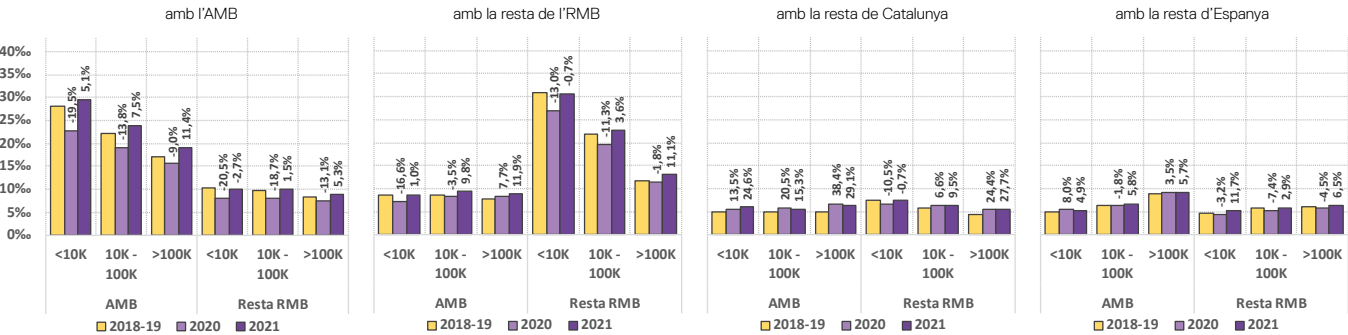
Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de variacions residencials (2018-2021) i l'Estadística del padró continu (2018-2021).

Nota: els quadres numèrics presenten el creixement relatiu de les taxes dels anys 2020 i 2021 respecte a la mitjana prepandèmica (2018-2019).

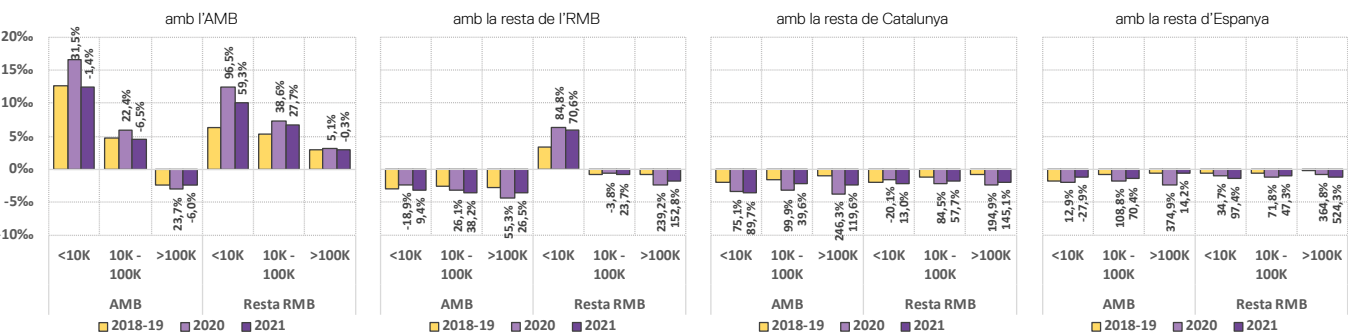
Moviments d'entrada per procedència

Moviments de sortida per destinació

Saldo migratori

UN ÈXODE URBÀ? ELS FLUXOS DE SORTIDA DES DE LA CIUTAT CENTRAL

Un cop traçats els principals patrons territorials de la mobilitat residencial a l'RMB durant el 2020 i el 2021, podem continuar parlant d'un èxode urbà arran de la pandèmia? Si ens centrem exclusivament en la dinàmica dels canvis d'habitatge generats al nucli metropolità, el municipi de Barcelona, podem avançar amb més precisió en aquesta qüestió. A la figura 2 representem la intensitat dels moviments intermunicipals des del municipi central cap a la resta de municipis d'Espanya en funció de la seva grandària i de la distància en línia recta fins al nucli barceloní. Constatem que, a excepció dels moviments cap als municipis urbans més propers, els desplaçaments han guanyat en intensitat cap a la resta de destinacions des del primer any de la pandèmia.

Després d'un 2020 en què:

- (i) van disminuir les sortides cap a les àrees suburbanes més properes i poblades;
- (ii) van augmentar els moviments cap a les àrees suburbanes més allunyades –el creixement relatiu va augmentar a mesura que la distància al nucli urbà era més gran–;
- (iii) les taxes d'emigració cap a municipis rurals (< 10.000 habitants) van registrar un increment extraordinari –les taxes cap a municipis situats a una distància entre 40 i 160 km es van duplicar. En aquest sentit, un estudi de l'Ajuntament de Barcelona va detectar destinacions atípiques durant els primers mesos de pandèmia, entre les quals destacaven municipis amb una presència elevada de segones residències i una forta activitat turística, com ara Altafulla, l'Escala, Banyoles o Bellver de Cerdanya (Ajuntament de Barcelona, 2021).

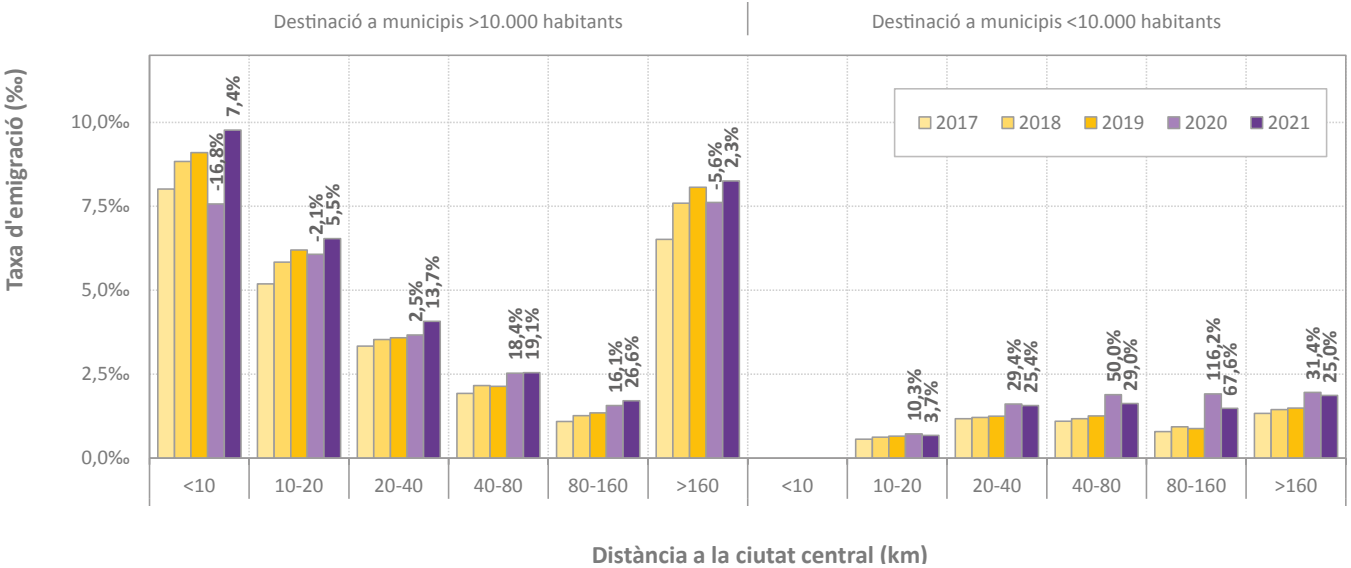
Durant l'any 2021:

- (i) es recupera la intensitat de les sortides cap als municipis metropolitans, fins i tot cap als més propers. Els nivells superen els assolits el 2019 i acceleren la tendència suburbanitzadora observada durant els anys previs a l'esclat de la pandèmia;
- (ii) les taxes d'emigració cap als municipis rurals registren un descens respecte al 2020, tot i que els nivells continuen sent significativament superiors als nivells prepandèmics.

Tot i aquest notable augment dels desplaçaments amb destinació cap als municipis suburbans més allunyats del centre i cap als municipis rurals situats a distàncies intermèdies,

Figura 2. Evolució de les taxes d'emigració del municipi de Barcelona segons la mida i la distància del municipi de destinació, 2017-2021

Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de variacions residencials (2017-2021) i l'Estadística del padró continu (2017-2021). Nota: els quadres numèrics presenten el creixement relatiu de les taxes dels anys 2020 i 2021 respecte al 2019.

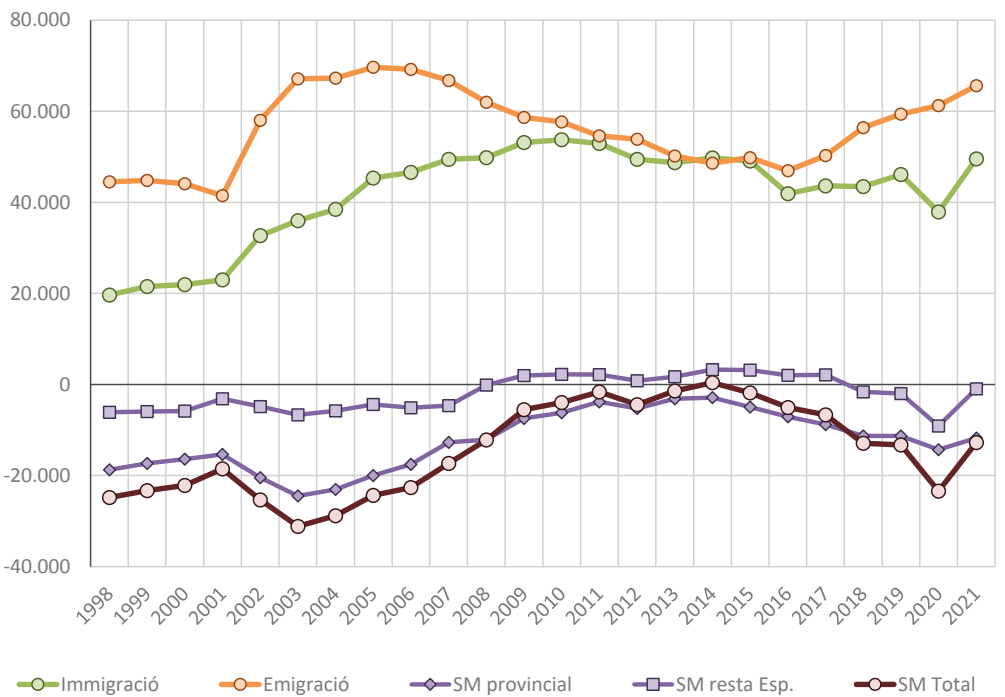

els nivells assolits per les taxes d'emigració (figura 2) evidencien que la major part dels moviments intermunicipals continuen produint-se entre ciutats, com ja succeïa abans de la pandèmia. Aquest patró és encara més evident si hi afegim els canvis de domicili que es produeixen dins del municipi central, que van experimentar un descens del 15,7% el 2020 respecte al 2019, però que es van recuperar i fins i tot van augmentar el 2021. Així, en el cas del municipi de Barcelona, dels 325.000 canvis d'habitatge que es van encetar entre el 2020 i el 2021, el 61,5% va finalitzar el seu recorregut a l'interior del mateix municipi (un 62,5% el 2019), mentre que tan sols el 7,6% va anar a parar a un municipi de menys de 10.000 habitants (un 5,8% el 2019).

Finalment, per contextualitzar temporalment les pèrdues de població degudes al balanç migratori de la ciutat central de Barcelona durant el 2020 i el 2021, presentem l'evolució dels fluxos migratoris interns des del 1998 (figura 3). Són extraordinaris, aquests fluxos, en comparació amb el passat proper? La resposta és negativa, ja que cap dels paràmetres analitzats no assoleix valors que no s'hagin registrat en el període més expansiu de la suburbanització –al voltant del canvi de segle. A més, les pèrdues per saldo migratori dins de la província estan encara lluny dels valors registrats entre el 2003 i el 2005, quan es van perdre més de 20.000 habitants anuals per migració, i els registres del 2021 són similars als nivells dels dos anys anteriors a l'esclat de la pandèmia –amb un saldo migratori d'aproximadament 12.000 persones.

Figura 3. Evolució de la immigració, l'emigració i el saldo migratori intern al municipi de Barcelona, 1998-2021

Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de variacions residencials (1998-2021).

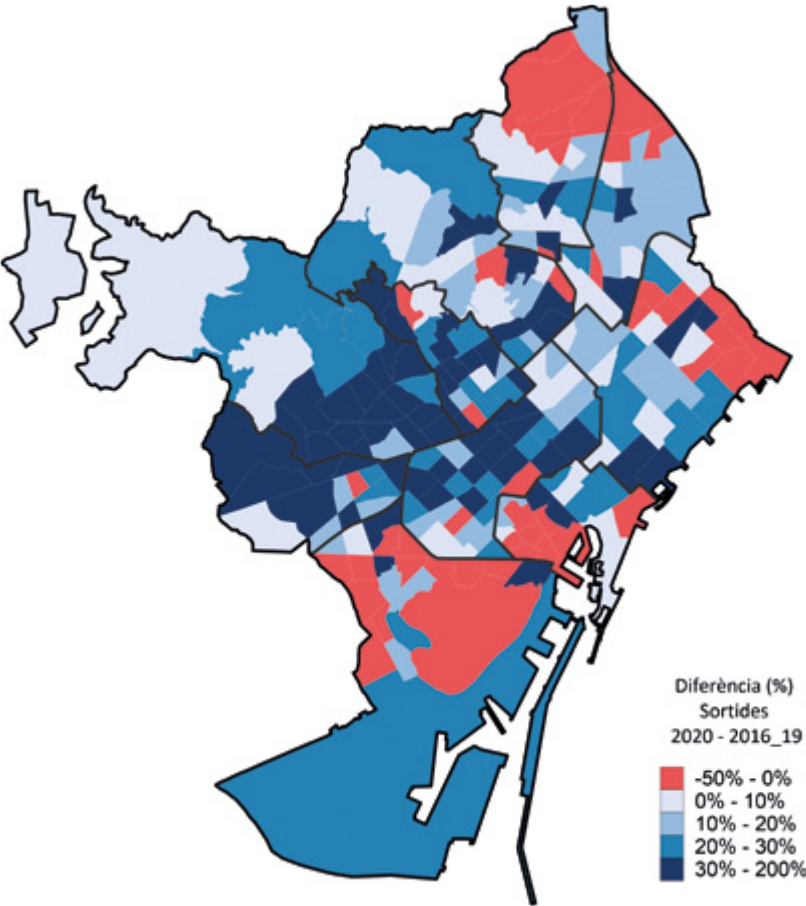
EL PERFIL SOCIOECONÒMIC DE LA MOBILITAT I LA IMMOBILITAT DURANT LA PANDÈMIA

Tots els grups socials van canviar els seus comportaments residencials d'acord amb les grans tendències descrites fins ara? La perspectiva socioeconòmica ha estat menys abordada fins ara en la literatura acadèmica. Per resoldre aquesta qüestió, recorrem a diferents hipòtesis que s'han plantejat en el context pandèmic. Una primera apuntaria a la voluntat d'abandonar la ciutat dels grups que resideixen als entorns més densos i de millorar les condicions residencials d'aquells que viuen en habitatges més petits. Per contra, altres hi-

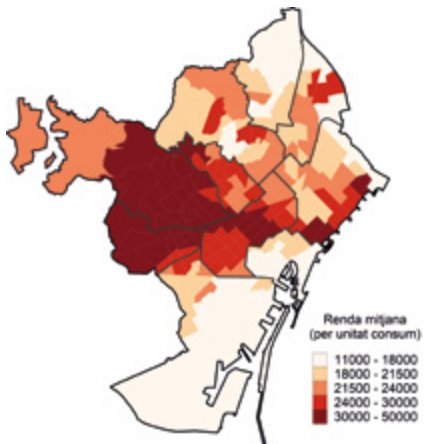
Figura 4. a) Diferència relativa dels fluxos migratoris amb destinació a la resta de Catalunya l'any 2020 en comparació amb el període pre pandèmic (2016-2019) a les AEB de Barcelona, b) renda mitjana per unitat de consum, c) superfície mitjana de l'habitatge i d) densitat de població

Font: elaboració pròpia a partir del registre d'altres i baixes de l'Ajuntament de Barcelona, 2016-2021.

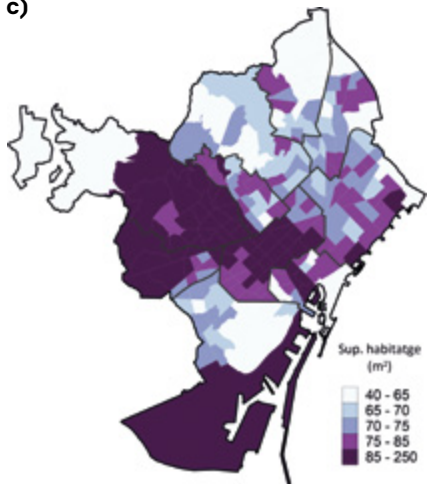
a)

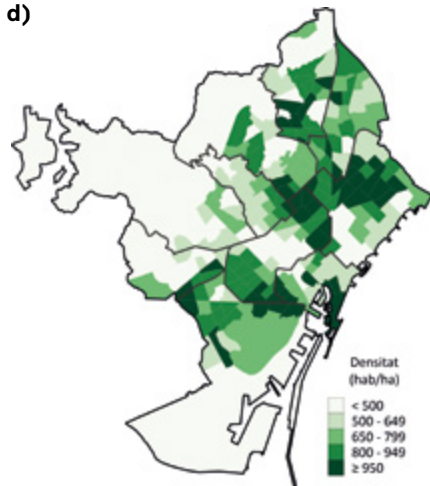
b)

c)

d)

pòtesis assenyalen la rellevància de la disponibilitat de segones residències, la possibilitat de teletreballar i la capacitat d'accés a l'habitatge com a factors que han potenciat la mobilitat residencial durant la pandèmia. Per aprofundir en aquests aspectes, comencem amb una anàlisi agregada que identifica les àrees estadístiques bàsiques (AEB) de Barcelona on més van augmentar els desplaçaments cap a qualsevol altre municipi català (figura 4a). Els resultats revelen que les zones de la ciutat on més van incrementar-se els fluxos emigratoris no són les més denses ni les que tenen habitatges més petits, sinó aquelles amb rendes més altes i pisos més grans (figures 4b, 4c i 4d).

Les diferències socioeconòmiques es confirmen quan analitzem els fluxos de sortida de Barcelona des d'una perspectiva individual, incloent-hi el nivell d'estudis. Es constata un acusat gradient educatiu a tots els tipus de desplaçaments (figura 5). La població amb un nivell d'estudis més alt va canviar d'habitatge durant el 2020 amb més freqüència que en el període pre pandèmic, mentre que la immobilitat residencial s'associa a la població amb un nivell d'estudis més baix. Aquest gradient es reproduïx a totes les tipologies de canvi d'habitatge, però és més acusat en el cas dels desplaçaments a altres municipis catalans. En aquest tipus de moviments, els fluxos van incrementar-se un 39,2% en el cas de la població amb estudis universitaris, mentre que van disminuir un 6,7% entre les persones amb estudis primaris.

Quan hi afegim altres variables sociodemogràfiques, comprovem que el gradient educatiu hi és present de manera generalitzada i que (i) no s'aprecien grans diferències entre dones i homes, (ii) es registren comportaments diferents segons l'edat, de manera que en els moviments intramunicipals la població adulta més jove és la que menys ha deixat de moure's, mentre que l'adulta de més edat és la que lidera les sortides intermunicipals, i (iii) la població nascuda a Espanya va ser especialment immòbil durant el primer any de la pandèmia pel que fa a moviments intramunicipals, mentre que la població espanyola amb més estudis, en canvi, va augmentar la mobilitat a altres municipis catalans amb més intensitat que la població estrangera (figura 6).

Figura 5. Diferència (%) en els canvis d'habitatge (intramunicipals i intermunicipals) generats al municipi de Barcelona (2020 - 2016-2019) segons el tipus de destinació i el nivell d'estudis (població de +25 anys)

Font: elaboració pròpia a partir del registre d'altres i baixes de l'Ajuntament de Barcelona, 2016-2021.

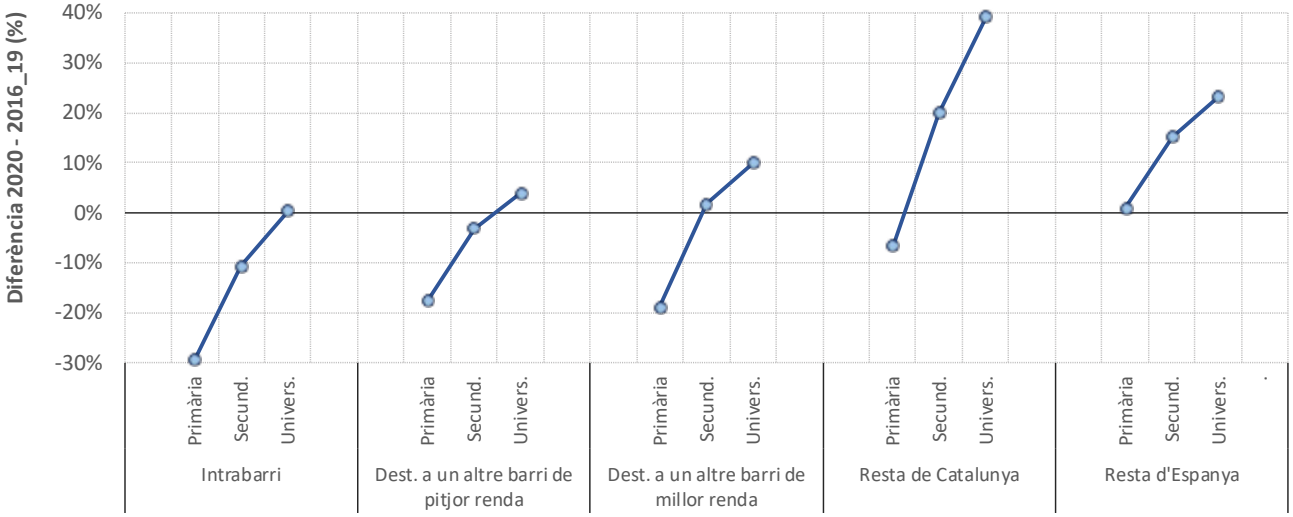
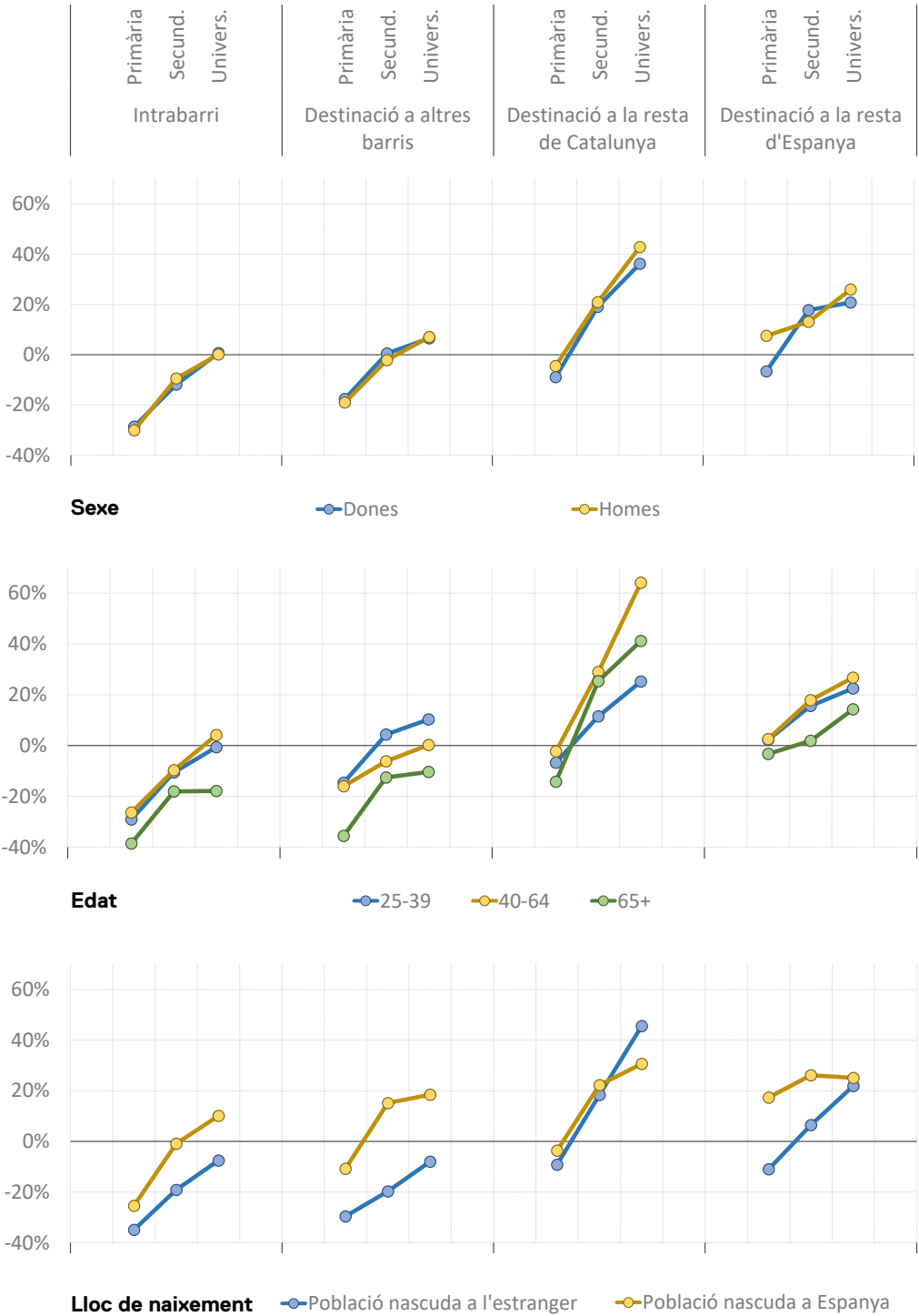

Figura 6. Diferència (%) en els canvis d'habitatge (intramunicipals i intermunicipals) generats a Barcelona (2020 - 2016-2019) segons el tipus de destinació i el nivell d'estudis: per sexe, per grup d'edat i per lloc de naixement (població de +25 anys)

Font: elaboració pròpia a partir del registre d'altres i baixes de l'Ajuntament de Barcelona, 2016-2021.

CONCLUSIÓ. IMPLICACIONS EN LA CONFIGURACIÓ SOCIOESPACIAL DE LA REGIÓ METROPOLITANA

L'evidència empírica aportada fins aquí ens ha permès confirmar quins han estat els canvis principals en els patrons de mobilitat residencial i de migració interna després de l'esclat de la pandèmia a l'àrea de Barcelona. Tot i que algunes dinàmiques territorials s'han vist reforçades, com ara la suburbanització metropolitana o els moviments cap a entorns de baixa densitat, no podem parlar d'una ruptura en la manera com la població està canviant de residència. Els grups més privilegiats han liderat l'increment dels moviments cap a entorns

menys densos, els quals han pres decisions residencials en què han tingut un paper important les segones residències i els empadronaments atípics (per evitar restriccions de mobilitat, per exemple), així com l'expansió del teletreball i altres fórmules híbrides o semi-presencials. D'altra banda, la població amb menys recursos, la que viu en pitjors condicions d'habitatge, ha reduït la mobilitat residencial, per la qual cosa no sembla que hagi pogut millorar les condicions d'habitatge prèvies al context pandèmic. A mesura que avança el temps, tot apunta que els canvis més notables en la mobilitat residencial es van experimentar durant els primers mesos de la pandèmia (Rowe *et al.*, 2022).

Per concloure, cal subratllar que la pandèmia de covid-19 ha esclatat després d'anys de processos creixents de segregació i polarització socioeconòmica a les ciutats occidentals. En aquest sentit, quin és el futur dels processos predominants abans de l'esclat de la pandèmia, com ara la gentrificació o la suburbanització de la pobresa? Si són els grups amb més recursos els que protagonitzen la sortida dels espais centrals, s'alentirà l'expansió d'espais exclusius i excloents a la ciutat central i es reduiran els processos de gentrificació? La dinàmica que s'observa gairebé tres anys després sembla indicar que no. Els preus del lloguer de l'habitatge a Barcelona, per exemple, ja van assolir el segon trimestre del 2022 els nivells del darrer trimestre del 2019. A més, l'augment de l'atractiu suburbà per a les classes mitjanes locals sembla coincidir amb un procés paral·lel a les ciutats centrals, però en aquest cas per a professionals internacionals altament qualificats i teletreballadors (Parreño-Castellano *et al.*, 2022).

REFERÈNCIES

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2021). El moviment migratori de Barcelona en temps de Covid-19. Barcelona: Oficial Municipal de Dades.

DUQUE-CALVACHE, R.; TORRADO, J.M.; MESA-PEDRAZAS, Á. (2021). «Lockdown and adaptation: residential mobility in Spain during the COVID-19 crisis». *European Societies*, 23(sup1), 759-776. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1836386>

FIELDING, T.; ISHIKAWA, Y. (2021). «COVID-19 and migration: A research note on the effects of COVID-19 on internal migration rates and patterns in Japan». *Population, Space and Place*, 27 (6). <https://doi.org/10.1002/psp.2499>.

GONZÁLEZ-LEONARDO, M.; LÓPEZ-GAY, A.; NEWSHAM, N.; RECAÑO, J.; ROWE, F. (2022). «Understanding patterns of internal migration during the COVID-19 pandemic in Spain». *Population, Space and Place*, 28 (6). <https://doi.org/10.1002/psp.2578>.

LÓPEZ-GAY, A.; ANDÚJAR-LLOSA, A.; SALVATI, L. (2020). «Residential mobility, gentrification and neighborhood change in Spanish cities: A post-crisis perspective». *Spatial Demography*, 8 (3), 351-378. <https://doi.org/10.1007/s40980-020-00070-7>.

PARREÑO-CASTELLANO, J.; DOMÍNGUEZ-MUJICA, J.; MORENO-MEDINA, C. (2022). «Reflections on digital nomadism in Spain during the COVID-19 pandemic—effect of policy and place. *Sustainability*, 14 (23). <https://doi.org/10.3390/su142316253>.

ROWE, F.; CALAFIORE, A.; ARRIBAS-BEL, D.; SAMARDZHIEV, K.; FLEISCHMANN, M. (2022). «Urban exodus? Understanding human mobility in Britain during the COVID-19 pandemic using Meta-Facebook data». *Population, Space and Place*, 29 (1). <https://doi.org/10.1002/psp.2637>.

STAWARZ, N.; ROSENBAUM-FELDBRÜGGE, M.; SANDER, N.; SULAK, H.; KNOBLOCH, V. (2022). «The impact of the COVI-19 pandemic on internal migration in Germany: A descriptive analysis». *Population, Space and Place*, 28 (6). <https://doi.org/10.1002/psp.2566>.

VOGIAZIDES, L.; KAWALEROWICZ, J. (2022). «Urban exodus in Covid times: Who moves out of the inner city of Stockholm and where do they go?». *Stockholm Research Reports in Demography*, 4. Universitat d'Estocolm.